
Aghop Der-Karabetian, Armenian Ethnic Identity in Context: Empirical and Psychosocial Perspective, Beirut Haigazian University Press, 2018, 270 p.

Յակոբ Տէր-Կարապետեան, Հայկական Էթնիք Ինքնութիւնը Միջավայրի Մէջ. Փորձագիտական Եւ Հոգեբանարնկերաբանական Դիտակէտերէ, Պէյրութ, Հայկազեան Համալսարանի Հրատարակչատուն, 2018, 270 էջ

Հատորին հեղինակը՝ դոկտոր Յակոբ Տէր-Կարապետեան, հոգեբանութեան դասախօս է Քալիֆորնիոյ Լա Վերն Համալսարանին մէջ, 1980էն ի վեր: Երջանաւարտելէ ետք Պէյրութի Հայ Աւետարանական Կեդրոնական Բարձրագոյն Վարժարանը, ան Հայկազեան Գոլէճին մէջ (ներկայիս Համալսարան) հետեւած է հոգեբանութեան: 1973ին, Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանէն մագիստրականով վկայուելէն ետք դասաւանդած է Հայկազեանի մէջ, ապա 1978ին ընտանեօք հաստատուած Մ. Նահանգներ, ուր նոյն տարին ստացած է իր դոկտորականը՝ Քանզասի Համալսարանէն:

Տէր-Կարապետեան անգլերէնի թարգմանած եւ հրատարակած է իր մեծօր յուշերը՝ *Jail to Jail*¹ (նախ լոյս տեսած հայատառ թրքերէն, ապա նաեւ հայերէն)², ինչպէս նաեւ իր կնոջ մեծօր յուշերը՝ *Vahan's Triumph*³:

Հեղինակը իր ազգային հետաքրքրութիւններուն բերմամբ, դարմանատնային հոգեբանութեան իր մասնագիտութիւնը խորացնելով զայն գոգորդած է հոգեբանական հարցերու ինքնութեանական երեսակի եւ գործօններու ազդեցութեան ուսումնասիրութեամբ: Այս առումով, իր հարցախոյզերը եւ հոգեբանութեան վրայ ինքնութեանական գործօններու դիտարկումները համադրելով դաշտային ուսումնասիրութիւններու հետ, ան 1970ականներէն սկսեալ պարբերաբար ուսումնասիրութիւններ ու գիտական յօդուածներ հրատարակած է մասնագիտական պարբերաթերթերու մէջ, գիտական ուշադրութեան յատուկ առանցք դարձնելով հոգեվերլուծութեան ինքնութեանական խնդիրները եւ գործօնները: Եթէ Տէր-Կարապետեանի հետազոտութիւններուն առանցքը հոգեվերլուծութիւնն էր, ապա անոր ուսումնասիրութիւններուն կեդրոնական նիւթը հայկական անհատականութիւնն էր: Հոգե-

¹ *Jail to Jail. Autobiography of a Survivor of the 1915 Genocide* by Hagop S. Der-Garabedian, translated by Aghop H. Der-Karabetyan, iUniverse Inc., New York, Lincoln, Shanghai, 2004.

² **Տէր Կարապետեան Յակոբ Ս.**, *Բանտէ Բանտ Շղթայակիր. Մարաշէն Մուսուլ (1915-1919)*, [հայատառ թրքերէն], Պէյրութ, 1957: Տէ՛ս նաեւ՝ **Տէր Կարապետեան Յակոբ Ս.**, *Բանտէ Բանտ. Հայոց Ցեղասպանութենէն Վերապրողի Մը Ինքնակենսագրութիւնը*, անգլ. թարգմ. Եւնիկէ Տօգուզեան-Շագուպեան, իմբ. եւ ծանօթ. Երուանդ Հ. Քասունի, Պէյրութ, 2015:

³ **Hamamdjian Vahan H.**, *Vahan's Triumph. Autobiography of an Adolescent of the Armenian Genocide*, translated by Aghop Der-Karapetyan, iUniverse Inc., New York, Lincoln, Shanghai, 2004.

բանական կարգաւորման համար ինքնութեան բարդ գործօններու ուսումնասիրութիւնները պիտի օգնէին որ ան - դարմանատնային հոգեբանութեան, տեսական եւ դաշտային ուսումնասիրութիւններու եւ սերտողութիւններու շնորհիւ - իր այցելուներուն կարիքները ջանար բարելաւել:

Մ. Նահանգներու մէջ ուշագրաւ յառաջդիմութիւն արձանագրած իր հետազօտութիւնները, գիտական իր այս հետաքրքրութիւնները սկիզբ առած էին Պէյրութէն:

Յիրաւի, Տէր-Կարապետեան այն լիբանահայ փոքրաթիւ գիտահետազօտողներէն եղաւ, որ աւելի քան քառասնամեակ մը առաջ – 1970ականներու առաջին կէսին – Պէյրութի մէջ նախաձեռնեցին ու ընկերամշակութային բնագաւառի դաշտային առաջին ուսումնասիրութիւնները կատարելով լուսարձակի տակ առին բազմատարր հաւաքականութիւններու մէջ փոքրամասնութիւն եւ մեծամասնութիւն գոյացնող համայնքներու հետ անհատին ունեցած փոխյարաբերութիւնները:

Լիբանանը իր բազմէթնիք, բազմակրօն, բազմամշակոյթ, բազմախաւ, բազմաշերտ ու խաչաձեւող հաւաքականութիւններով հարուստ դաշտ էր նման ուսումնասիրութիւններու համար:

Տէր-Կարապետեան – երիտասարդ խորաքնին հետազօտող իբրեւ – իր յետմագիստրական տարիները նուիրեց դասաւանդման եւ՝ անհատի ինքնութեան ձեւաւորման ու վերաձեւաւորման, մշակութացման, համարկումի, ձուլման ընկերամշակութային երեւոյթներու եւ գործընթացներու սերտողութեան:

Իր հայկական արմատներն ու փորձառութիւնը յաւելեալ զգայնութիւն տուին գոյատեւութեան, ինքնութեան պահպանման, ցեղասպանութեան թրոմայի, էթնիք սահմանագիծերու կարծրացման եւ մերժումի (կամ թուլացման եւ ձուլման) խնդիրներուն հանդէպ իր գիտահետազօտական հետաքրքրութիւններուն: Ասոնք աշխարհագրականօրէն առաւել տարածուեցան երբ ան հաստատուեցաւ Լոս Անճելըս, ուր երիտասարդ գիտնականը ինքզինք դէմ յանդիման գտաւ արեւմտեան բազմաշերտ հաւաքականութեան մը, որ որոշապէս տարբեր էր արեւելեան բազմաշերտ հաւաքականութիւններէն: Ի յայտ եկան ինքնութեան ուսումնասիրման նոր երեսակներ, ինչպէս՝ լեզուի մացութեան, խառն ամուսնութիւններու, խառնածիններու, մշակոյթի պահպանման, ժառանգի գիտակցութեան, երկմշակոյթ ինքնութեան, կրօնքի, կարծրատիպերու, պատկանած խումբէն զարտուղելու, կենսապրոստ-կախեալութիւն-առանձնացում-ինքնութիւն առնչութիւններու զանազան նիւթեր եւ հարցեր:

Ուշագրաւ է որ Տէր-Կարապետեան թե՛ Պէյրութի եւ թե՛ Լոս Անճելըսի մէջ գործակցեցաւ ու մէկտեղեց նման մասնագիտութեամբ հայ եւ օտար գիտահետազօտողներու հետ եւ ունեցաւ բեղուն ու լայնածիր ուսումնասիրական բերք:

Այս հատորը տասնամեակներու վրայ տարածուած իր բազմաթիւ ուսումնասիրական յօդուածներուն ժողովածուն է: Յօդուածներուն մեծ մասը յառաջացած է յաճախ՝ երկու, երբեմն ալ երեք համահեղինակութեամբ: Յօդուածներու համահեծինակներ են.- Լեւոն Մելիքեան, Էմմա Օշական, Արմինէ Բրուտեան-Տէր-Կարապետեան, Նաթալի Պալեան, Անի Պազալեան, Սուգան Պերպլերեան, Ատրինէ Տէր-Պօղոսեան, Թարա Եարալեան, Թոմ Մարթինէզ եւ Մարալ Մաւլեան: Հատորը կը յատկանշուի բազմազոյնութեամբ:

Գիրքը կը հաշուէ ծաւալուն ներածական մը, տասնհինգ ուսումնասիրութիւն-յօդուած, չորս գիտական բանախօսութիւն, ինն յաւելում (հարցաթերթիկ են.) եւ երկար մատենագիտութիւն մը:

Աւելի քան տասնամեակներու ընթացքին հրատարակուած այս ուսումնասիրական յօդուածները ինքնին կը փաստագրեն այն փոփոխումները որոնք ենթարկուած է ոչ միայն հայկական ինքնութիւնը, այլեւ՝ մտադրոյթը, մօտեցումները, ընկալումները, աշխարհըմբռնումները, արժէչափերն ու արժեհամակարգը: Յատկանշական է նաեւ որ այս յօդուածներուն մէկտեղումը բացորոշ կը դարձնէ նաեւ ենթահող-միջավայրին խաղացած դերն ու գործած ազդեցութիւնը վերոյիշեալ հասկացութիւններուն եւ անոնց փոխակերպումներուն վրայ:

Տէր-Կարապետեան կարելոր ծառայութիւն մը մատուցած է նաեւ այս նիւթերով աշխատող հայ հետազօտողներուն՝ անոնց մատուցելով դաշտային ուսումնասիրութեանց համար կիրառելի հարցախոյզի փաթեթ-հարցարանը, գոր դաշտային փորձի հիմամբ վերամշակած է ան: Հասկնալի է որ իւրաքանչիւր հայօճախ ունի իր իւրայատկութիւններն ու տարբերութիւնները ընդհանրական ձեւաչափէն, ուստի – եւ հաւանաբար – այս ծաւալուն հարցարանը չգործածուի ուղղակիօրէն: Այդուհանդերձ, ան կենսական, ելակէտային բնօրինակ/նախօրինակ է նման բնոյթի որեւէ հարցարան-փաթեթ պատրաստելու համար:

Գիրքին մէկ այլ յատկանիշն է հարուստ մատենագիտութիւնը, ուր մէկտեղուած կը գտնենք հայկական ինքնութեան եւ անոր անմիջական առնչակից նիւթերու գիտական յօդուածներու երկար ցանկ մը: Աղբիւրագիտական մեծ նշանակութեամբ այս մատենագիտութիւնը օգտաշատ է:

Գիրքը՝ նաեւ վերոյիշեալ յատկանիշերուն բերմամբ, կարելոր ներդրում է հայ ինքնութեան – մանաւանդ անոր սփիւռքեան երեսակին – դրսեւորումին ուսումնասիրման: Ան յատկանշական յաւելում մըն է սփիւռքագիտութեան թէ՛ տեսական եւ թէ՛ դաշտային գրականութեան վրայ:

Պետք է շեշտել հետեւեալ պարագան եւս. որեւէ տեսաբան իր տեսութիւններուն համար ելակէտ կ'ունենայ կամ առնուազն գլխաւոր փորձադաշտ կ'ունենայ իր անմիջական միջավայրը եւ իր տեսութիւնը կը հիմնէ (կամ կը մեկնարկէ) իր այդ միջավայրին տուեալներուն վրայ, միշտ իր ենթագիտիկիցին մէջ ազդուելով անկէ: Նկատելի է որ Տէր-Կարապետեան,

երբ կը նկարագրէ-կը վերասահմանէ ընկերաբանութեան ինքնութենական կարգ մը եզրեր ու հասկացութիւններ, ապա անոնց մէջ ի յայտ կու գայ հայկական մանրամասնութեանց իր ընդգրկումը, ինչ որ կը հարստացնէ տուեալ հասկացութիւնը եւ հայկական երեւոյթը կը համարկէ համաշխարհային այդ հասկացութեան:

Մարդ հարց կրնայ բարձրացնել թէ տեսաբանական այս հարցադրումներն ու արծարծումները ի՞նչ կրնան նշանակել գիտականութենէն անդին:

Տէր-Կարապետեան պարզ ու մեկին կը պնդէ թէ նման ուսումնասիրութիւնները հայելին են ընկերաբանական առկայ տրամադրութիւններու, ուղղութիւններու. անոնք կ'արտացոլեն անհատին – այս պարագային հայ անհատին – հետաքրքրութիւնները, ինքնութենական գործօնները, նախասիրութիւնները, առաջնահերթութիւնները: Այս ուսումնասիրութիւնները կ'արտացոլեն նաեւ թէ հարցախոյզին ժամանակաշրջանին ո՞ր գործօնները առաւել ազդու են, գործնական ու առկայ ինքնութեան կերտման գործընթացին մէջ, ինքնութեան պահպանման, անցեալի ժառանգութեան գոյատեւման հոլովոյթին մէջ:

Արդ, եթէ դաշտային ուսումնասիրական փորձով յստակ կը դառնայ, թէ ո՞ր գործօնները առաւել կ'իրառելի են ինքնութեան կերտման (պահպանման, վերափոխման) ներկայ հանգրուանին, ապա այս տուեալներուն լոյսին տակ, ազգին հոգը ուսածներուն, մտաւորականութեան եւ առաջնորդներու պարտականութիւնը կը դառնայ ըստ այդմ վերատեսութեան ենթարկել Սփիւռքին մէջ հայ ինքնութեան կերտման դասացուցակը, աշխատացուցակը, առաջնահերթութիւններու ցանկը:

Եւ ոչ միայն այս:

Դաշտային հարցախոյզի հիմամբ կատարուած այս քննական վերլուծութիւնը մեզի կ'օգնէ որ կողմնորոշուինք թէ Սփիւռքի ազգապահպանման, հայապահպանման ճիգին մէջ ինչերու պէտք է նախապատուութիւն եւ առաջնահերթութիւն տալ, ուստիեւ՝ վերագնահատել ու վերատեսութեան ենթարկել հայապահպանութեան առաքելութեան համար կեանքի կոչուած անցեալի շատ մը լծակներու, հաստատութիւններու, ձեռնարկներու հայապահպանութեան սատարման արդիւնաւետութիւնը, ասոնց առաքելութեան թիրախը, գործելակերպը, գործողները, օգտագործուած միջոցները...:

Այլ խօսքով, սերտել եւ արժեւորել մեր սահմանափակ ներդրումային աղբիւրներուն օգտագործումին նպատակային արդիւնաւետութիւնը եւ ըստ այդմ վերուղղել ներդրումները:

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՏԱԳԷՍԵԱՆ